

NIVELLS DE DESENVOLUPAMENT DE L'ATENCIÓ CONJUNTA

Maria Teresa Mas Parera i Elena Añaños Carrasco. Àrea de Psicologia Bàsica. Universitat Autònoma de Barcelona

Fent una retrospectiva als estudis efectuats a l'entorn de l'atenció conjunta, es pot constatar que aquesta habilitat cognitiva es comença a estudiar amb rigor experimental al voltant dels anys setanta, coincidint amb els primers estudis centrats en el mecanisme atencional en infants. Scaife i Bruner (1975) i Bates, Caminioni i Volterra (1975) estudien la capacitat de l'infant per apreciar la significació del seguiment i de la direcció de la mirada de l'adult. Paral·lelament es comença a tractar l'atenció conjunta en termes d'atenció compartida (TREVARTHEN i HUBLEY, 1978) on s'examinen com les interaccions socials dels infants amb objectes i persones es converteixen en interaccions triàdiques en les quals es comparteix l'atenció cap a objectes amb una altra persona (ADAMSON i BAKEMAN, 1991).

Al voltant dels anys 90 l'atenció conjunta s'estudia en termes de coordinació atencional mitjançant la mirada. La mirada, des d'un punt de vista individual, tan sols és un indicador d'atenció d'un individu vers un objecte, persona o esdeveniment, però la mirada, des d'un punt de vista interpersonal, implica una atenció coordinada d'un individu amb un altre individu vers un objecte, persona o esdeveniment (SCHAFFER, 1989). Quan l'infant adquireix aquesta coordinació de l'atenció mitjançant la mirada, ha adquirit l'atenció conjunta (*joint attention*) –terminologia utilitzada per caracteritzar aquestes complexes tècniques o experiències socials i interactives i per hipotetitzar la base de formes prematures d'aprenentatge cultural humà– (MOORE i DUNHAM, 1995).

Totes les experiències d'atenció conjunta involucren els infants en atenció compartida amb un company en alguna forma (CARPENTER et. al., 1998) i en els episodis de compromís conjunt, un adult i un infant comparteixen atenció amb un objecte d'interès mutu. Aquesta atenció compartida està focalitzada tant per l'adult com per l'infant en un determinat objecte o característica de l'objecte alhora que s'ignora la resta d'objectes presents.

A partir de diferents estudis efectuats a l'entorn de l'atenció conjunta (MAS, 2003; MAS, 2004 i MAS i AÑAÑOS, 2004) es pot constatar que:

- a) Els episodis d'atenció conjunta (períodes de temps variables en els quals tant l'infant com l'adult mostren atenció cap a un determinat objecte o per l'altre company social i l'elecció de l'objecte interactiu en

determina l'inici i el final) són un context per al desenvolupament de la regulació mútua de les intencions comunicatives i per compartir significats.

- b) L'atenció conjunta és una situació interactiva on es posen en joc disposicions comunicatives (compartint significats) i disposicions instructives recíproques que formen les bases d'una cooperació mútua entre l'adult i l'infant. L'adult ensenya a l'infant una forma determinada d'actuar, en relació amb uns objectes i unes accions per tal d'incorporar-los dins un format determinat.
- c) L'atenció conjunta és una habilitat de coordinació (l'infant ha d'adquirir l'habilitat de coordinar la seva atenció entre l'adult i un objecte) i una habilitat d'integració perquè la seva adquisició depèn del desenvolupament de les competències en els àmbits cognitiu, social, comunicatiu i manipulatiu.
- d) Si l'atenció conjunta és una habilitat cognitiva que assoleix l'infant quan aprèn a coordinar la mirada entre un objecte i un adult, podem observar que aquesta habilitat s'adquireix, i per tant, es desenvolupa. En aquest sentit, l'atenció conjunta és una habilitat que es desenvolupa de la mateixa manera que ho fan altres competències en l'infant. L'atenció conjunta és una habilitat cognitiva inherent al desenvolupament de l'infant. L'adquisició i el desenvolupament de l'atenció conjunta reflecteixen una evolució a partir de la qual es poden crear una sèrie de nivells o formes d'atenció conjunta. Proposem tres nivells d'atenció conjunta que reflecteixen evolutivament les diferents formes d'atendre de l'infant en les situacions d'interacció triàdica adult-objecte-infant. Aquestes diferents formes d'atendre, tal com assenyalen Adamson i Bakeman (1984) mesuren el grau d'acceptació o interiorització per part de l'infant del compromís conjunt que s'intenta establir a partir d'una part determinada d'un objecte o amb la seva totalitat.

Nivell I. Nivell preliminar d'atenció conjunta: atenció simple no conjunta

Es dona entre els 10 i 12 mesos d'edat de l'infant. En aquest nivell l'infant centra la mirada en un objecte que

manipula ell mateix o el seu interactuant, és a dir, l'infant està centrat íntegrament en aquest objecte. Mirar cap a l'objecte és senyal d'atenció, d'atenció focalitzada en un objecte, en la qual l'infant realitza un processament selectiu de la informació ignorant-ne altres aspectes. En aquest nivell l'infant comença a participar en encontres d'inter-subjectivitat secundària amb els adults que fan possible que s'incorpori un tercer element en les seves interaccions socials, i la interacció passa de ser diàdica (adult-infant) a ser triàdica (adult-infant-objecte). L'infant s'inicia en l'assenyalament en direcció cap a un objecte introduint algun tipus de vocalització i gestos i comença a dirigir l'atenció de l'adult utilitzant gestos comunicatius intencionals que marquen una important transició en el seu desenvolupament sociocognitiu. Emergeix la referència social que mostra com els infants comencen a percebre i a conèixer l'adult com a punt de mira per compartir amb ell situacions, i intenten mostrar alguna mena de compromís conjunt amb l'adult.

Nivell II. Nivell d'adquisició d'atenció conjunta: atenció conjunta

Es dona entre els 14 i 20 mesos d'edat de l'infant. En aquest nivell l'infant assoleix l'habilitat per coordinar i alternar la mirada adult-objecte perquè s'esdevingui una acció conjunta entre ambdós. S'evidencia una experiència conjunta mitjançant la mirada: infant i adult comparteixen el mateix focus d'atenció. En aquest nivell s'esdevé una relació entre el fet de compartir el seguiment de la mirada i el desenvolupament del llenguatge, ja que la referència lingüística s'estableix a través d'un desenvolupament prelingüístic que confina uns episodis referencials on l'infant, l'adult o tots dos mostren atenció a un objecte, persona o acció, ja sigui de forma no verbal (mitjançant la mirada, un gest d'indicació, etc.) o verbal (a través d'alguna expressió vocativa del tipus *goita!*). S'afermen les emissions de gestos d'assenyalament com a indicadors de referència a la ment. Quan l'infant assenjala o indica, atribueix un estat intern de coneixement

i comprensió cap a una altra persona, objecte o esdeveniment. És a dir, comportaments com respondre al gest d'assenyalar o mirar fixament al rostre de l'adult posen de manifest que l'infant comença a comprendre l'atenció com un estat mental, pas previ per comprendre la ment dels altres. L'inici d'aquest estadi representa un període de transició en les habilitats mentals de l'infant coincidint amb el moment en què comença a adquirir el llenguatge convencional. L'infant participa amb els adults amb comportaments més extensos que impliquen sentiments, emocions, actituds, etc. El joc canvia considerablement respecte de l'altre nivell, ja que la manipulació passa de fer-se bàsicament a partir d'esquemes simples a ser una manipulació funcional (on es posen en relació dos o més objectes) que implica actes més sofisticats de simulació. Per tant, aquest joc reflecteix elements cognitius i motivacionals que donen com a resultat un llarg període d'exploració d'objectes, i per tant, d'atenció vers els objectes interactius.

Nivell III. Nivell ulterior d'atenció conjunta: atenció múltiple conjunta

Es dona a partir dels 22-24 mesos d'edat de l'infant. En aquest nivell l'infant, a part de coordinar la mirada entre l'objecte compartit i l'adult, també involucra en aquesta coordinació altres habilitats cognitives com el llenguatge i la manipulació simbòlica. L'infant és capaç de coordinar la mirada entre l'objecte i l'adult mentre parla i manipula simbòlicament els objectes. S'esdevé un increment considerable de regulació atencional per la unió entre atenció focalitzada i joc complex, que provoca que l'atenció tingui una durada més llarga. En aquest nivell s'adquireix plenament el llenguatge verbal, utilitzant diferents tipus d'accions com a signes comunicatius i noms de paraules usaades durant la interacció d'atenció conjunta. Aquesta adquisició permet a l'infant relacionar correctament una paraula amb un determinat objecte i una paraula amb l'esdeveniment corresponent. Per tant, l'infant sap i coneix les seqüències de sons amb les quals funcionen els noms dels objectes i esdeveniments perquè ha assolit un nivell de capacitat cognitiva que li permet conèixer les relacions intencionals interactives i el coneixement de les relacions de processos d'atenció conjunta i de llenguatge. Emergeix el coneixement dels estats mentals de les altres persones, del coneixement aliè. L'infant evidencia que els seus propis pensaments i comportaments difereixen dels altres. Aquesta emergència representaria l'inici en la comprensió que mirar porta a veure i, d'aquesta manera, l'infant s'assegura físicament que comparteix la mateixa experiència visual de l'adult. El joc de l'infant també canvia i passa a desenvolupar una manipulació simbòlica (accions que tenen sentit cultural dins una

trama fictícia) que li permet "fer com si..." amb objectes absents o no disponibles. L'infant pot dur a terme seqüències de simbolització i desenvolupar un nivell de rol en la interacció amb l'adult com a actor per actuar en relació amb unes propostes adultes i començar a introduir elements del guió de forma espontània per arribar a ser el protagonista de l'acció. El clima interactiu entre infant i adult és plenament de sincronia interaccional perquè les propostes de joc que fa l'adult les accepta l'infant.

A partir d'aquests estudis hem pogut mostrar que l'atenció conjunta no es pot separar del desenvolupament de competències de l'infant; cal determinar, però, si aquests nivells d'atenció conjunta es donen en altres tipologies de diada i, per tant, confirmar-los psicòmetricament. Aquests estadis podrien servir com a eina orientativa en l'observació de possibles handicaps o trastorns durant el desenvolupament de l'infant. Aquesta observació la poden realitzar professionals (mestres, pedagogs, psicòlegs o pediatres) que treballen diàriament en contacte directe amb infants.

Referències bibliogràfiques

- ADAMSON, L. B. i BAKEMAN, R. *Mother's communicative acts: Changes during infancy*. «Infant Behavior and Development», 7 (1984) 467-478.
- ADAMSON, L. B. i BAKEMAN, R. *The development of shared attention during infancy*. «Annals of Child Development», 8 (1991) 1-41.
- BATES, E., CAMIONI, L. i VOLTERRA, V. *The acquisition of performatives prior to speech*. «Merrill-Palmer Quarterly», 21 (1975) 205-226.
- CARPENTER, M., NAGEL, K. i TOMASELLO, M. *Social cognition, and communicative competence from 9 to 15 months of age*. «Monographs of the Society for Research in Child Development», 255,63,4 (1998) 1-176.
- Mas, M.T. *L'atenció conjunta dels 10 als 28 mesos d'edat de l'infant*. [En línia]. Tesi doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona. 2003. <<http://www.thesisenxarxa.net/>> .
- MAS, M.T. *L'atenció conjunta. Una habilitat cognitiva a partir de l'any de vida*. «Infància», 141 (2004) 15-17.
- MAS, M. T. i AÑAÑOS, E. "Nuevo enfoque en el estudio del desarrollo de la atención conjunta". Dins ORTELLS, J.J., NOGUERA, C., CARMONA, E. i DAZA, M.T. (Eds.). *La atención (vol III). Un enfoque pluridisciplinar*. Edit. Promolibro. València. 2004. Pàg. 353-362.
- MOORE, C. i DUNHAM, P. J. *Joint Attention. Its origins and role in development*. Edit. LEA Publishers. Hillsdale, New Jersey. 1995.
- SCAIFE, M., BRUNER, J. *The capacity for joint visual attention in the infancy*. «Nature», 253 (1975) 265-266.
- SCHAFFER, H. R. *Interacción y socialización*. Edit. Aprendizaje Visor. Madrid. 1989.
- TREVARTHEN, C. i HUBLEY, P. "Secondary intersubjectivity: Confidence, confiders, and acts of meaning in the first years of life". Dins LOCK (Ed.) *Actions, gesture and symbol*. Edit. Academic Press. New York. 1978.